

BENEDIKT HJARTARSON, BERGLJÓT SOFFÍA
KRISTJÁNSDÓTTIR, GUÐRÚN STEINÞÓRSDÓTTIR
OG SIGRÚN MARGRÉT GUÐMUNDSDÓTTIR

Samkvæmisleikir

Inngangur að þema

Um leið og Friðbert sagði bless við síðustu afmælisgestina tók hann eftir því að við blómapottinn fyrir framan dyrnar var skópar sem hann kannaðist ekki við að hafa séð áður. Þetta voru svartir rúskinnsskór með ljósum reimum, og þótt stærðin benti fremur til þess að þeir væru af karlmanni var eitthvað kvenlegt við þá.¹

Skórnir sem þannig er lýst í upphafi skáldsögunnar *Samkvæmisleikir* eftir Braga Ólafsson frá árinu 2004 gleymast fyrir framan íbúð á fjórðu hæð til vinstri á Hringbraut 45, rýmið sem Þórbergur Þórðarson skrifaði svo rækilega inn í íslenska bókmenntasögu fyrir tæpum níutíu árum. Þó að samkvæmisleikirnir sem eiga sér stað í verki Braga feli kannski í sér ákveðna afhelgun á hinum gömlu húsakynnum Þórbergs er freistandi að líta svo á að skórnir – kannski skór höfundarins – séu til marks um það hvernig fortíðin gengur aftur í samtímanum, ekki síst í skáldskapnum.

Þema *Ritsins* að þessu sinni er íslenskar nútímabókmenntir en eins og í sögu Braga er bókmenntum frá því snemma á 20. öld og samtímaverkum stefnt saman, án þess þó að dregin séu fram bein áhrif þess undangengna á skáldskap líðandi stundar. Því má líta má svo á að þemað sé tvískipt: Fyrri hluti er helgaður Þórbergi Þórðarsyni í ritstjórn Benedikts Hjartarsonar og Bergljótar Soffíu Kristjánsdóttur og í seinni hlutanum, sem ritstýrt var af

¹ Bragi Ólafsson, *Samkvæmisleikir*, Reykjavík: Bjartur, 2004, bls. 9.

Guðrúnu Steinþórsdóttur og Sigrúnu Margræti Guðmundsdóttur, eru nýleg verk þriggja íslenskra höfunda til umfjöllunar auk þess sem samtímabókaútgáfa á Norðurlöndunum er greind.

II

Höfundarverk Þórbergs Þórðarsonar hefur allnokkra sérstöðu í íslenskri menningar sögu. Með þeirri fullyrðingu er ekki síst tekið mið af hversu fjölbreytilegt það er. Kunnastur er Þórbergur mörgum lesendum fyrir tíma-mótaverkið *Bréf til Láru* og þann mikla sjálfsævisagnabálk sem gjarnan er vísað til sem *Suðursveitarbókanna*. Auk þessara verka liggja ekki aðeins eftir höfundinn nokkur ljóðasöfn, heldur einnig töluvert af þýðingum jafnt á fagurbókmenntum og yogarítum, ævisögur annarra manna (þar er *Ævisaga Árna prófests Þórarínssonar* án efa þekktust, 1945–1950), pólitísk ádeilurit og ferðaskrif (svo sem *Rauða hettan*, 1935), þjóðfræðæfni og skrasetningar á frásögnum. Við bætast skrif hans um málvísindi og alþjóðamálið esperanto, að ónefndum skrifum á því máli, og loks fjölmargar ritgerðir um ólíkustu efni.

Oft hefur verið bent á að Þórbergur hafi verið nokkurt ólíkindatól og sjaldnast ráðist í ritun þeirra verka sem lesendur biðu með nokkurri óþreyju. Löng bið varð eftir nýrri frumsaminni bók frá honum eftir útgáfu *Bréfs til Láru* árið 1924. Þegar hann hafði markað sér stað með sjálfsævisögulegum skrifum í *Íslenskum aðli* (1938) og tveimur bindum *Ofvitans* (1940 og 1941), hvarf hann frá honum og tók ekki þráð lífssögunnar upp aftur fyrr en með útgáfu *Suðursveitarbókanna* á síðari hluta sjötta áratugarins. Þess í stað réðst Þórbergur í tvö verk sem eru í grunninn skrasetning á frásögnum annarra og tengja má þjóðfræða- og vísindaiðkun hans; annars vegar er bókinn *Indriði miðill* (1943) og hins vegar *Viðfjarðarundrin* (1943), en hvorugt þessara rita hefur dregið að sér mikla athygli fræðimanna. Í yfirgripsmikilli ævisögu sinni um Þórberg kemst Halldór Guðmundsson svo að orði að líklega hafi það verið „hugsunin um að bækur skyldu vera fræðandi og göfgandi, sem var svo rík í honum allt frá bernsku“ sem „hafi dregið úr lönguninni til að skrifa framhaldið“.² Á svipuðum nótum furðar Halldór sig nokkuð á því að í þektri „Endurfæðingarkróniku“ sinni segist Þórbergur hafa „[e]ndurfæð[...]st skýrt og skorinort til ritstarfa“ á árunum 1932 og 1933, en það ferli hafi hafist í apríl 1932 og síðan endanlega rifið „sig í gegn um [hann] með

² Halldór Guðmundsson, *Skáldalíf. Ofvitinn úr Suðursveit og skáldið á Skriðuklaustri*, Reykjavík: JPV, 2006, bls. 255.

skakandi ofsa í nóvembermánuði 1933“.³ Undrun Halldórs snýr að því að ekki sé „einsog ritstörf [Þórbergs] taki nýja stefnu“ á þessum tíma, vissulega komi út tvær bækur árið 1933, *Alþjóðamál og málleysur* og *Pistilinn skrifaði...*, en þetta séu „í meginatriðum „nytsemdarbækur“ þótt gamanmál fljóti með í pistlunum“.⁴ Hér glittir í sjónarhorn sem segja má að hafi verið ríkjandi í rannsóknum á Þórbergi. Áherslan hefur einkum verið á þau verk sem talin hafa verið til fagurbókmennta.⁵ Pétur Gunnarsson fer vítt yfir sviðið í tveggja binda ævisögu sinni um Þórberg en leggur þó mesta þungann á fagurfræðileg verk hans.⁶ Soffía Auður Birgisdóttur hugar svo, í viðamiklu riti sínu um verk Þórbergs, einkum „að þeim stefnum sem tengjast fagurfræði skáldskaparins og listrænni úrvinnslu hins skapandi höfundar á ævisögulegum efniviði“ en sneiðir að mestu hjá umfjöllun um bæði sósíalisma og guðspeki í höfundarverkinu.⁷

Sjónarhornið á Þórberg sem höfund fagurbókmennta öðru fremur hefur leitt til þess að mörg verka hans hafa lent meira og minna utangarðs í umfjöllun fræðimanna. Með nýútkomnu riti Kristjáns Eiríkssonar um esperantotímabilið hefur verið fyllt upp í stóra eyðu í rannsóknunum. Íslenskumælandi fræðimenn hafa loks fengið aðgang að þeim hluta höfundarverksins sem skrifaður var á esperanto en hefur ekki verið aðgengilegur á íslensku fyrr. Í riti sínu kemst Kristján svo að orði að vinna Þórbergs að framgangi alþjóðamálsins hafi „jafnan orðið útundan þegar menn hafa skrifað um þann mikla meistara máls og stíls“ og víkur í því samhengi einnig að guðspeki-áhuga Þórbergs.⁸ Hann nefnir þar með tvö svið sem gegna veigamiklu hlutverki á höfundarferlinum. Ef marka má endurfæðingarkróníku Þórbergs er ljóst að þau teygja sig í sameiningu yfir sautján ára tímabil, sem eru helstu mótunarár höfundarins, frá 1917 til 1933. Raunar má velta fyrir sér að hvaða marki endurfæðingarkróníkan, sem fræðimenn hafa gjarnan sótt til við að-

³ Þórbergur Þórðarson, „Endurfæðingarkróníkan“, *Þórbergur Þórðarson. fræðimaður, spámaður, skáld fimmtugur 1889 12. marz 1939*, samansafnað af Stefáni Einarssyni, Reykjavík: Heimskringla, Reykjavík, 1939, bls. 7–11, hér bls. 11.

⁴ Halldór Guðmundsson, *Skáldalif*, bls 242.

⁵ Hér er einnig vert að benda á að *Alþjóðamál og málleysur* var hið eina af stærri ritum Þórbergs sem ekki var endurútféið í heildarútgáfu á verkum hans.

⁶ Pétur Gunnarsson, *ÞP. Í fátæktarlandi*, Reykjavík: JPV, 2007; Pétur Gunnarsson, *ÞP. Í forbeimskunarlandi*, Reykjavík: JPV 2009.

⁷ Soffía Auður Birgisdóttir, *Ég skapa – þess vegna er ég. Um skrif Þórbergs Þórðarsonar*, Reykjavík: Opna, 2015, bls. 38.

⁸ Kristján Eiríksson, *Lifandi mál lifandi manna. Um esperantotímabil Þórbergs Þórðarsonar*, Reykjavík: JPV, 2020, bls. 7.

greiningu á ólíkum tímabilum ferils Þórbergs, hafi orðið til þess að ákveðin svið hafi fallið í skuggann.

Annað sem fylgt hefur sjónarhorninu sem bundið er skáldverkum Þórbergs er að þau hafa verið lesin með fagurfræðilegum og skáldskaparlegum áherslum, en minna verið hugað að tengslum við aðra þætti höfundarverksins. Þegar þau eru könnuð nánar og horft á þá ólíku þætti sem þar koma saman, birtist verk sem er á margan hátt heilsteyptara en virðast kann í fyrstu. Forvitnilegt er að grípa niður í lýsingu Þórbergs á undirstöðum vísindalegrar sýnar hans á þjóðfélag, náttúru, tungumál og vitundina í *Alþjóðamáli og málleysum*:

Dr. Zamenhof hefir leyst af hendi svipað hlutverk fyrir hin alþjóðlegu málvísindi eins og Darwin vann í þágu náttúrufræðinnar, Karl Marx í þjónustu þjóðfélagsmálanna og F. Myers í þarfir sálarrannsóknanna. Þessir menn hafa lagt grundvöll að fjórum meginvísindagreinum hins nýja tíma.⁹

Þarna vikur Þórbergur að fjórum meginstöðum nútímavísinda í málvísindum, líffræði, félagsfræði og sálarfræði, sem hver með sínum hætti verða að undirstöðuþætti í heimssýn hans. Hver og ein þessara stoða leggur sitt af mörkum í því verkefni pólitískrar byltingar, andlegrar vakningar, líffræðilegrar framþróunar og umbyltingar tungumálsins sem Þórbergur ætlaði verkum sínum að stuðla að. Þar eru þau rit hans sem gjarnan hafa verið lesin sem skáldverk eða fagurbókmenntir í þrengri skilningi ekki undanskilin. Vert er því að minna á það sem Þórbergur var óþreytandi að leggja áherslu á, „að bækur ættu að hafa þrjá meginleika: Þær ættu að vera fræðandi, göfgandi og örvandi“.¹⁰ Tengslin á milli þessara þriggja þátta í virkni skrifans hans kunna að vera mun fjölbreyttari en marga grunar.

Þær þrjár greinar sem birtast undir ritstjórn Benedikts Hjartarsonar og Bergljótar Soffíu Kristjánsdóttur í þessu hefti *Ritsins* beina hver með sínum hætti sjónum að mikilvægum þætti í skrifum Þórbergs, sem fræðimenn hafa gefið lítinn gaum. Greinarnar eiga allar að einhverju marki upptök sín í fyrirlestrum sem fluttir voru á haustþingi Þórbergsseturs á Hala í Suðursveit árið 2018, undir yfirskriftinni „Hér lötra allir troðnar slóðir. Hér leggur enginn nýja vegi“. Tvær greinanna eru helgaðar dulspekinni í skrifum Þór-

⁹ Þórbergur Þórðarson, *Alþjóðamál og málleysur*, Reykjavík: Bókadeild Menningarsjóðs, 1933, bls. 73–74.

¹⁰ Þórbergur Þórðarson, *Meistarar og lærisveinar, eftir Stóra ævisögulega handritinu*, Arngrímur Vídalín bjó til útgáfu, Reykjavík: Forlagið, 2010, bls. 99.

bergs, en undir hana heyra þau þrjú svið sem Þórbergur tilgreinir jafnan sérstaklega í skrifum sínum: guðspeki, spíritismi og indversk speki, einkum yoga.¹¹ Þórbergur lagði gjarnan ríka áherslu á mikilvægi guðspekinnar og í texta frá árinu 1950 kemst hann meðal annars svo að orði að guðspekin hafi verið sér „stórkostlegri opinberun en nokkuð annað, sem skynfæri mín hafa komið nærri.“¹² Guðspekin og hin indversku fræði urðu í raun sá grunnur sem hann byggði síðari skrif sín á og setja mark sitt á öll þau verk sem á eftir fylgja. Fræðimenn hafa sýnt þessum þáttum takmarkaðan áhuga, þótt Sigfús Daðason hafi þegar árið 1981, í ritgerð sinni um Þórberg, bent á „að varla verð[er] komizt hjá að álykta að guðspekin hafi orðið miðja heimsskilnings Þórbergs, og að um önnur helztu hugsunarefni hans verði að fjalla í sambandi þeirra við guðspekina, eða út frá guðspekinni“.¹³ Greinarnar tvær snúast hvor á sinn veg um þátt dulpekinnar í tveimur af lykilverkum Þórbergs, um leið og þær tengja þau öðrum skrifum hans um andleg og dulræn efni. Í greininni „Allt sem hefur verið til, heldur áfram að vera til“ gerir Stefán Ágústsson náttúrufrú og dulspeki í bókinni *Steinarnir tala* að viðfangsefni. Hann dregur fram hvernig frásögnin endurspeglar ekki aðeins staðbundna náttúrufrú úr Suðursveit, heldur sækir einnig ýmislegt í náttúruspeki og rit eftir lykilhöfunda guðspekinnar á alþjóðavettvangi. Þannig sýnir hann mjög skýrt hvernig Þórbergur samþættir hið staðbundna og hið alþjóðlega og hvernig guðspekin gegnsýrir þankagang hans. Í greininni „Krishnamurti og Þórbergur“ beinir Álfðís Þorleifsdóttir aftur á móti sjónum að *Íslenskum aðli* og ræðir verkið ekki síst í ljósi skrifa Krishnamurtis og hugmyndarinnar um „blekkinguna“ eða *maya*. Um áhrif Krishnamurtis á *Íslenskan aðal* hefur ekki verið fjallað fyrr, en um guðspekina og *maya* í verkinu ræddi Álfðís í MA-ritgerð sinni.¹⁴ Með hliðsjón af þeim hefðum sem Stefán og Álfðís gera grein fyrir blasa sjálfsævisöguleg verk Þórbergs við á nýjan hátt, sem frásagnir og jafnvel nokkurs konar dæmisögur um fyrri tímabil á vegferð hans til þroska. Þriðja greinin er helguð öðrum mikilvægum þætti í höfundar-

¹¹ Sjá meðal annars Matthías Johannessen, *Í kompaní við allífið. Matthías Johannessen ræðir við Þórberg Þórðarson*, Reykjavík: Tindur, 2017 [1959], bls. 27.

¹² Þórbergur Þórðarson, „Bréf til Kristins“ [1950], *Bréf til Láru, Eldvígslan, Lifandi kristindómur og ég. Bréf til Kristins og fleiri bréf*, Reykjavík: Mál og menning, 1980, bls. 247–272, hér bls. 259.

¹³ Sigfús Daðason, „Þórbergur Þórðarson“ [1981], *Ritgerðir og pistlar*, Þorsteinn Þorsteinnsson annaðist útgáfuna, Reykjavík: Forlagið, 2000, bls. 144–185 hér bls. 179.

¹⁴ Álfðís Þorleifsdóttir, *Bókin um blekkinguna*, MA-ritgerð í íslenskum bókmenntum við Háskóla Íslands, 2018.

verki Þórbergs sem fræðimenn hafa sinnt takmarkað. Í „Leikið orðtolum“ fjalla Aðalsteinn Eyþórsson og Bergljót Soffía Kristjánsdóttir um málvísindi og tákfræði Þórbergs og varpa ljósi á margbrotin tengsl skrifa hans við vísindakenningar samtímans. Þar kemur glögg fram hversu sjálfstæður Þórbergur var í skoðunum sínum á táknum og tungumálum, ekki síður en öðru. Hann mun til að mynda hafa þekkt til verka Ferdinands de Saussure en valið sér annan skilning en hann á táknum og máli. Tvær þýðingar tengjast greinunum þremur um Þórberg. Annars vegar er um að ræða þýðingu Kristjáns Eiríkssonar á bréfi eftir Eúgeno Lanti, sem þýtt er úr esperanto og varpar forvitnilegu ljósi á mikla umrótatíma í sögu alþjóðamálsins. Hins vegar er þýðing Jóns Bjarna Atlasonar á bókarkafli eftir Jakob von Uexküll, sem var einn af brautryðjendum svokallaðrar líftákfræði, sem kemur nokkuð við sögu í grein Aðalsteins og Bergljótar.

III

Eitt af því sem markaði Þórbergi Þórðarsyni sérstöðu var þörf hans fyrir að skrásetja veruleikann. Um það vitna útgefin verk hans en einnig er skráningarþörfin greinileg í dagbókum hans. Í þær skrifaði Þórbergur ekki eingöngu um daglegt líf, athafnir sínar og hverja hann umgekkst heldur skrásetti hann sitt af hverju; til dæmis hélt hann nákvæmt yfirlit um veður, á ólíkum tímum sólarhringsins, og hve mörg skref hann gekk á degi hverjum. Dagbækurnar spanna 65 ár og nema hundruðum og því er ljóst að þær hafa bæði krafist mikils úthalds og mikillar vinnu.¹⁵ Í grein um dagbækur Þórbergs segir Pétur Gunnarsson að rithöfundurinn skeri sig úr fjölda dagbókarritara íslenskra til sjávar og sveita á 20. öld því „það sem honum dettur í hug að skrá sprengir af sér alla viðurkennda staðla“.¹⁶ Ef Þórbergur lifði á okkar tímum væru skrásetningar hans þó ekki undarlegar eða einstakar heldur almennar, enda eiga flestir snjallsíma með ótal öpp sem einfalda til muna sambærilegar skráningar og þær sem Þórbergur lagði sig fram um að færa til bókar. Tæknin hefur sem sagt gert fólki kleift að halda utan um skrefafjölda, veðurfar, loftþrýsting, sjávarföll og stöðu himintunglanna – og í raun hvað sem því dettur

¹⁵ Pétur Gunnarsson, „Að taka veðrið. Dagbókarheimur Þórbergs Þórðarsonar“, *að skilja undraljós. Greinar um Þórberg Þórðarson, verk hans og hugðarefni*, ritstjórar Bergljót Soffía Kristjánsdóttir og Hjalti Snær Ægisson, Reykjavík: Bókmennta- og listfræðastofnun Háskóla Íslands og Háskólaútgáfan, 2010, bls. 147–153, hér bls. 147–149.

¹⁶ Sama heimild, bls. 148.

í hug – án þess að leggja nokkuð á sig annað en að hafa símann við höndina. Auk þess er einfaldara en nokkru sinni fyrr að nálgast upplýsingar um allt milli himins og jarðar, við erum svo að segja með heiminn í lófanum.¹⁷

Upphaf íslenskrar nútímaskáldsagnaritunar er eins og flestum er kunnugt tengt verkum risanna tveggja Þórbergs og Halldórs Laxness. En eins og dæminu hér að ofan var ætlað að draga fram er vart hægt að lýsa samfélagsbreytingunum sem hafa orðið á þeim tæplega hundrað árum frá því að *Vefarinn mikli frá Kasmír* (1927) og *Bréf til Láru* (1924) komu út. Það væri stiklað á ansi stóru með því að nefna fáeina stólpa á borð við borgarmyndun, heimsstyrjöld og hernám, femínisma og hnattvæðingu, en allt hefur þetta sett mark sitt á bókmenntir á 20. öld. Þá má spyrja hvað einkenni íslenskar bókmenntir á 21. öld? Það sem af er öldinni hefur heimsmyndin enn tekið stakkaskiptum því veldur meðal annars efnahagshrun, tækni-, samskipta- og upplýsingabylting, aukin vitund um loftslagsbreytingar af mannavöldum og nú síðast heimsfaraldur. Hinar flóknu áskoranir samtímans endurspeglast í skáldskapnum en nefna má að fyrstu verkin sem fjalla um einangrun á tímum kórónuveirunnar eru þegar tekin að birtast.¹⁸

Heimilunum sem eiga ritsöfn eftir höfunda eins og Þórberg og Halldór Laxness í bókahillunni fer líklega fækkandi í framtíðinni en á sama tíma er auðveldara en nokkru sinni fyrr að nálgast bækur alls staðar að úr heiminum. Þá er ekki ólíklegt að í bókasöfnum – til dæmis í símanum eða spjaldtölvunni – hjá hverjum og einum sé að finna aragrúa af textum, lesi þeir á annað borð. Og það boðar ekki endilega dauða hinnar prentuðu bókar, því eins og fram kemur í grein í þessu hefti er grasrótrautgáfustarfsemi þar sem lögð er áhersla á prentverkið og fagurfræði þrátt fyrir allt öflug um þessar mundir. En hvaða áhrif hefur ótakmarkað upplýsingaflæði á textana sem við veljum að skrifa – og lesa? Rithöfundar nútímans takast á við veruleikann í skrifum sínum eins og Þórbergur á sínum tíma. Þó að margt sé breytt er áskorunin sú sama; höfundarnir þurfa að velja og hafna úr þeim hafsjó upplýsinga sem

¹⁷ Þessi samanburður tímanna er í gamni gerður því vissulega vekur hann upp spurningar um hvaða breytingar felist í því ferli sem hér má greina frá vísindalegum athugunum til rafrænnar skrásetningar og upplýsinganeyslu. Nútímamaðurinn safnar allskyns upplýsingum án þess þó að hann veiti þeim endilega eftirtekt eða vinni úr þeim á sama hátt og Þórbergur gerði forðum.

¹⁸ Sem dæmi í íslensku samhengi má nefna ljóðabækur Lindu Vilhjálmsdóttur, *Kyrralífsmyndir* og Valdimars Tómassonar *Veirufangar og veraldarhamur* og skáldsöguna *Hótel Aníta Ekberg* eftir Helgu S. Helgadóttur, Steinunni G. Helgadóttur og Siggu Björgu Sigurðardóttur, en allar komu út í sumar.

á þeim skellur og miðla því sem valið er áfram til lesenda. Það er von okkar að heftið verði framlag til umræðu um íslenskar nútímabókmenntir og þær breytingar sem hafa átt sér stað á milli árþúsunda. Greinarnar þrjár í þessu hefti sem fjalla um höfunda sem stunda skriftir á nýrri öld sækja meðal annars til nýlegra rannsókna í læknávisindum; fjalla um það hvernig fortíðin er vettvangur til að takast á við samtímamann og hugmyndir um sjálfsmýnd listamannsins á mannöld í ljósi vistrýni.

Skáldsagan *Stóri skjálfti* eftir Auði Jónsdóttur er viðfangsefni Guðrúnar Steinþórsdóttur. Sú frásögn fjallar um Sögu sem á við minnisleysi að stríða í kjölfar flogakasta. Guðrún ræðir um upplifun og reynslu persónunnar með tilliti til veikinda hennar og kannar meðal annars hvernig flogaveiki er lýst í sögunni, hvaða líkingar eru jafnan viðhafðar um flog og hver áhrif þeirra geta verið. Guðrún leggur þó megináherslu á að ræða um óáreiðanleika minnisins og skoðar í þeim tilgangi hvaða aðferðum Saga og aðrar persónur *Stóra skjálfta* beita til að rifja upp fortíðina og hvernig þær geta minnst sama atburðar á ólíkan hátt. Þá gefur hún tengslum minnis og tráma sérstakan gaum en með dæmum úr bók Auðar dregur hún fram hvernig minningar um erfiða reynslu eru gjarnan ólíkar öðrum minningum.

Rithöfundurinn Bergsveinn Birgisson hefur átt góðu láni að fagna en höfundarferill hans allt frá árinu 1992 til 2010 er til umfjöllunar í grein Kjartans Mús Ómarssonar doktorsnema í almennri bókmenntafræði. Á tæpum áratug sendi Bergsveinn frá sér skáldsögurnar *Landslag er aldrei asnalegt* (2003), *Handbók um hugarfar kúa* (2009) og *Svar við bréfi Helgu* (2010). Kjartan Már kannar þessar sögur sérstaklega í því skyni að draga fram þau höfundareinkenni sem segja má að setji mark sitt á skrif Bergsveins á útgáfuárum þessara bóka. Hann kemst að þeirri niðurstöðu að á milli verkanna þriggja liggi þráður sem spunninn er úr skáldlegri notkun á tungumáli, umfjöllun um brostnar fjölskyldur, þunglyndi og einangrun og gagnrýnni sýn á íslensk þjóðmál.

Ana Stanićević veltir fyrir sér bókaútgáfu á tímum loftslagsbreytinga og spyr hvort enn sé rúm fyrir bókmenntir í sömu mynd og fyrr. Hún lítur til starfsemi örforlaga á Norðurlöndum sem hún segir að séu ein athyglisverðasta birtingarmynd nýrrar umhverfisorðræðu í ljósi breyttra viðhorfa til bókmennta, útgáfunnar og sjálfrar bókarinnar. Þau leggi áherslu á bókverkið og fagurfræði og tilraunir í kynningu og dreifingu, svo sem að gefa tiltekin verk út í takmörkuðu upplagi og að tengja gjörninga útgáfunni. Ana sýnir fram á að útgáfustarf örforlaganna einkennist af aukinni vistvitund og val-sældarhyggju (e. *alternative hedonism*) sem hún tengir gagnrýni á kapitalisma.

Listamannaþrileikur Gyrðis Elíassonar er til umfjöllunar í grein Auðar Aðalsteinsdóttur þar sem hún rekur hvernig höfundurinn tekst á við tvær tengdar bókmenntahefðir, náttúruskrif og hlutskipti listamannsins – eða melankólíska snillingsins. Hún greinir umhverfispólitískt og fagurfræðilegt erindi bókanna meðal annars með hliðsjón af samskiptum kynjanna; ræðir hugmyndir um póstnáttúru og pósthúmanisma út frá stóuspeki og femínískri vistrýni og sýnir í ljósi kenninga um eignun og skaðlega tvíhyggju hvernig einangrun sögupersóna Gyrðis veldur því að þeim finnst þær hafa brugðist sem listamenn.

BENEDIKT HJARTARSON

Prófessor í almennum bókmenntum
Íslensku- og menningardeild
Hugvísindasviði Háskóla Íslands
IS-102 Reykjavík, Ísland
benedihj@hi.is

BERGLJÓT SOFFÍA KRISTJÁNSDÓTTIR

Prófessor í íslenskum bókmenntum
Íslensku- og menningardeild
Hugvísindasviði Háskóla Íslands
IS-102 Reykjavík, Ísland
bergljot@hi.is

GUÐRÚN STEINÞÓRSDÓTTIR

Doktor í íslenskum bókmenntum
gus26@hi.is

SIGRÚN MARGRÉT GUÐMUNDSDÓTTIR

Doktor í íslenskum bókmenntum
smg1@hi.is

